

Diakoni som är innovativ och skapar värde – utblickar i skärningspunkten mellan Covid19- erfarenheter och arbete med familjevåldsoffer

Lectio praecursoria. Fakulteten för humaniora,
psykologi och teologi, Åbo Akademi. 26.4.2024.

Fotograf: Lise-Lotte Hellöre

Pärmen på min doktorsavhandling bär följande bild. Fotot tog jag på en promenad med min hund i Neckargemünd i Tyskland i somras. Det var en väldigt varm dag. Jag har valt bilden till bokens pärm därför att den påminner mig så mycket om tematiken jag forskat i. Längre gick mitt projekt under namnet ”dolda hjältar”. Och med dolda hjältar syftar jag på alla de diakoniarbetare som deltagit i min studie, först alla de som svarade på min enkät år 2019 och sedan de 22 som jag intervjuade år 2021. De är dolda hjältar i den bemärkelsen att de i sitt diakoniarbete utträttat stordåd, ger människor orsak att leva och ibland också på riktigt räddar liv. Och allt detta gör de i tysthet. Vägen som man ser på bilden är ojämn om än asfalterad, den leder över bergiga landskap framåt mot något okänt. Det faller en mörk skugga in från höger, man kan inte på bilden se vad som orsakar dunklet i den i övrigt soliga dagen. Vi måste välja väg, men ibland finns det bara en som känns som om den går framåt. På den vägen behöver människor många gånger hjälp, även om den valda stigen kan te sig solig från början.

En till synes ljus väg kan nämligen oväntat ta en annan skepnad. Nyhets sajter visade t.ex. i december 2023 gravljus och röda rosor uppställda på en stentrappa till ett våningshus i Ulrikasborg. Vyn vittnade om den sorg, chock och bedrövelse man hade upplevt i nämnda stadsdel i Helsingfors en våldsnatt ett år tidigare då en mor och kvinna miste sitt liv. Hennes make har sedan erkänt att han vållade hennes död och åtal är väckt för mord. Hade det kunnat förhindras? Forskning visar att dödligt våld i nära relationer allt oftare är planerat på förhand, och har ofta också fortsatt en längre tid, utan att någon utomstående vet om det. Offren vågar inte berätta. Finland kan brösta sig med att vara det farligaste landet i Norden vad gäller dödligt våld.

Kanske vet inte offren att det finns skyddshem dit man kan ta sig och där man får bo anonymt i akut kris. Till en del kan man också ta med sina husdjur. Många kommer med sina barn. Varje år är det omkring 5000 personer i hela Finland som bor på skyddshem en kortare eller längre tid. Lite mera än hälften är vuxna (57 %) och 43 % är barn. Av de vuxna klienterna var år 2022 så många som 91 % kvinnor och 9 % män.

Forskning visar att det är farligt att separera, eftersom svartsjuka är ett vanligt motiv till våld och en skilsmässa är en tydlig risk. Samtidigt har Finland redan år 2015 ratificerat den så kallade Istanbul-konventionen och förbundit sig till att jobba för att minska på våld i nära relationer. Forskare menar att det är viktigt att flera lär sig känna igen tecken på våld.

I min studie vittnar diakoniarbetare om att klienter som tar kontakt t.ex. för att få ekonomiskt understöd eller för att tala om något vardagligare ofta visar sig ha andra problem som lurar i bakgrunden. Att känna igen våldet handlar om att skapa förtroende och att visa att man finns där.

Diakonins uppgift är enligt kyrkolagen att hjälpa där nöden är störst och där ingen annan hjälper. Min forskning visar att tabu och skam är nära sammanknippade med familjevåld. Man vill inte berätta, och kanske främst inte för närstående. Också förlåtelse spelar en roll, en förväntan på att vända andra kinden till, men också att kunna förlåta sig själv. Diakonin, ser jag, kan ha en särställning i att hjälpa offer för familjevåld, en roll där hopp, människovärde och kärlek kan få plats – inte i stället för den hjälp en myndighet kan ge – utan på ett kompletterande sätt. Min studie visar att diakoniarbetare som träffar våldsoffer i sin mottagning kan stöda personen vidare till skyddshemmet, men också att diakoniarbetaren kan ta vid där myndigheter inte mera hjälper, när vistelsen vid skyddshemmet tar slut. Ofta är det – överraskande nog – först då de största utmaningarna ännu ligger framför.

Problemet är att väldigt få diakoniarbetare varit i kontakt med skyddshem och dess klienter. Ja, många vet inte ens om att sådana finns, vilket jag överraskande upptäckte i min pilotstudie år 2020. *Varför*, frågade jag mig? Endast sex personer av Borgå stifts cirka ett hundra diakoniarbetare hade samarbete med skyddshem eller dess klienter. Bara sex av hundra. Därtill hade ytterligare fem i mindre utsträckning haft med skyddshem att göra. Många verkade dessutom tro att familjevåldet finns någon annanstans, men inte i deras region. Däremot, där samarbete fanns, vittnade diakonin om återkommande och viktiga kontakter till skyddshem. Man hjälper varandra ömsesidigt – ett samarbete mellan skyddshem, diakoni och klient. Tillsammans skapar man ett större värde.

Min avhandling handlar om just detta: hur diakonin kan skapa värde i vårt samhälle på nya och innovativa sätt. Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland menar i sin strategi och kyrkoordning att detta sker genom att hjälpa där nöden är störst. Och jag frågar mig: var är den störst om inte hos den som inte ens kan bo hemma av fara för sitt och barnens liv?

Min empiriska datainsamling tog plats precis under Covid19-pandemin. Det gjorde att min studie påverkades starkt av hur diakoniarbetet såg ut just då när jag gjorde mina djupintervjuer under sommaren och hösten 2021, vilket var lite mer än ett år efter den första nedstängningen i samhället. Den

akuta krisen visade sig medföra en möjlighet att omvärdera diakoniarbetet. Diakoniarbetarna funderade i intervjuerna på vad som kunde göras annorlunda i arbetet och hur. Flexibilitet var ett nyckelord. Den speciella tiden visade också på det stora förtroende diakoniarbetet har i det finländska samhället. Nya frivilliga ställde upp under coronakrisen och nya donationer inkom. Också finska staten gav 4,4 miljoner euro till det finländska diakoniarbetet i den evangelisk-lutherska kyrkan. Detta gavs för att diakonin bidrar så starkt till att ta kyrkans ansvar i samhällsfrågor.

Med den här studien vill jag visa på nya möjligheter för de dolda hjältar som jobbar med kyrkans samhällsansvar. Syftet har varit att undersöka relationen mellan vad jag kallar värdeskapande och förnyelse av diakoni. Frågor jag ställer är:

- Hur uppfattar Borgå stifts diakoniarbetare sitt arbete, vilket värde skapar det och hur man kan utveckla diakonin i tider av nya samhällsutmaningar?
- Vidare, hur syns detta i diakonins erfarenheter från Covid-19-pandemin?
- Och mera specifikt, hur kan ett diakonalt arbete med skyddshemsoffer ses som ett exempel på en värdeskapande möjlighet för diakoniarbetet?

De här två till synes väldigt olika exemplen på värdeskapande – alltså Covid19-krisen och familjevåld - har det gemensamt att båda fanns/finns överallt, även om de inte syns. Och därför är båda exemplen angelägna att relatera till för diakoniarbetare i olika delar av Borgå stift, trots att diakoniarbetet till sin natur är lokalt utformat.

Att jag talar om värdeskapande är ett arv från min tidigare akademiska forskning i ekonomi. Genom att föra samman två olika forskningstraditioner, företagsekonomi och praktisk teologi, har jag försökt skapa innovativa sätt att se på diakoniarbetet. Jag har använt mig av ett marknadsföringsperspektiv när jag har analyserat det empiriska materialet, alltså när jag tolkat diakoniarbetarnas berättelser. Det har resulterat i att jag också mera frikostigt än annars är vanligt inom teologi kommer med förslag på hur diakoniarbetet kan utvecklas. Jag tror att ett normativt grepp också kan vara gynnsamt i teologi. Jag anser att praktisk teologi bör sträva till att vara samhällsrelevant. Jag vill

också se den praktiska teologin medverka till en konkret utveckling mot ett mänskligare och mera hållbart liv. Därför är min studie också både normativ och konstruktiv. Och med det sagt vill jag komma till de viktigaste slutsatserna i min studie.

Först några ord om värde och värdeskapande. Diakoni är inte bara en central del av kyrkornas historia och verksamhet, utan också en viktig del i vårt kulturarv och skapar i huvudsak immateriellt värde (såsom kärlek, människovärde, hopp). Man kan även se hur detta immateriella värde i förlängningen skapar materiellt värde t.ex. i en situation där en människa hjälps genom en akut svårighet, men också stärks till att ordna upp sitt liv, få ett jobb, kunna bryta sig loss från en våldsam partner och genom bättre välmående bli mindre beroende av sociala stöd. Värde skapas ofta tillsammans med andra. Och då kommer jag in på nästa tema: dessa andra partners, aktörer eller vad man väljer att kalla dem.

När diakonin talar om för sitt samarbetsnätverk vilka tjänster den erbjuder är det en form av kommunikation och marknadsföring. För att marknadsföringen skall vara trovärdig och leda till ett skapande av värde förutsätts att det finns en symmetri mellan vad kyrkan är och vad den säger. Flera av mina artiklar visar att det finns ett glapp mellan vad man säger på högre nivå och vad som i praktiken görs i diakonin. Auktoriteter säger t.ex. att diakonin skall hjälpa den i störst nöd, medan studien bekräftar tidigare forskning som fastslår att det praktiska arbetet inom diakonin är mera inriktat på normala problem i en människas liv, ett område där diakonin verkar kunna göra störst nytta med de resurser och den organisationsstruktur den har idag. Den här inkongruensen är förstas ett problem för kyrkans identitet och image som man kan lösa med antingen mera resurser för diakonin eller genom att ändra på målet för diakonins arbete.

Andra förändringar som min studie påtalar är nödvändigheten av att uppdatera rådande vanor och traditioner. Mitt material kring Covid-krisens påverkan är här tydligt: det finns på en del ställen stela strukturer i form av t.ex. begränsande förmån eller förtroendevalda som förhindrar diakonins utvecklingsmöjligheter. Covid-situationen visade att latent rum och sätt att skapa värde plötsligt kan visa ny potential för diakonins verksamhet.

Min studie visar att sådana nya rum att erövra också finns i samarbetet med skyddshem, vilket är kraftigt underutvecklat i största delen av Borgå stift.

Här ser jag en stor potential för värdeskapande för såväl samhället som för individen och kyrkan. För att diakonin skall kunna nå dessa utforskade rum behöver den resurser och flexibilitet.

Att diakonins identitet är någorlunda oklar, vilket jag var inne på tidigare, kan medföra flertalet utmaningar gällande t.ex. diakoniarbetares välmående, hur kyrkan uppfattas i samhället (dess image) och hur attraktiv kyrkan är för diakonins klienter. En oklar identitet medför även utmaningar gällande diakonins möjligheter att utveckla sin verksamhet och påverkar hur nöjda olika intressenter, både interna och externa, är med diakonin.

Diakonin besitter en stor kompetens för att hjälpa i akuta situationer, men också viktig kunskap som kan användas i förebyggande syfte och i påverkansarbete. Det brukar man kalla profetisk diakoni och den har stor potential för värdeskapande i kyrkan, för individen och i samhället. Min studie visar att den profetiska diakonin bör få mera plats. För detta behövs skolning om hur man kan påverka samt stöd till diakoniarbetare. Flera av mina respondenter ville gärna påverka mera, men visste inte hur.

Vad betyder då allt detta för min frågeställning om diakonins utveckling i tider av nya samhällsutmaningar och det värde detta kan skapa? Kanske är det så att fotot på pärmen till min avhandling inte bara belyser en enskild människas väg framåt, utan också kyrkans och diakonins. Hur det ser ut bakom krönet av kullen vet vi inte, men kyrkan kan vara med och påverka hur den är rustad inför olika möjligheter. Och här kan det löna sig att lyssna på diakonins erfarenheter och stödja dessa pionjärer framåt i sitt arbete mot att erövra ny mark. Diakonin innehar stor trovärdighet i samhället och på individnivå. Den styrka och flexibilitet som diakoniarbetarna visade under Covid-krisen torde vara lärorik för kyrkan som helhet. Diakonin kan faktiskt visa vägen framåt för hela skutan. Ätminstone tyder min avhandling på det.